

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Козубовська І.В., Повідайчик О.С.

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

(методичні рекомендації для аспірантів і магістрів)

Ужгород - 2021

УДК 378

Рецензенти :

доктор педагогічних наук, професор Розлуцька Г.М.

доктор педагогічних наук, професор Товканець Г.В.

Затверджено на засіданні вченої ради факультету суспільних наук
(протокол № 4 від 23.12. 2020 р.)

Відповідальна за випуск:

кандидат педагогічних наук, доцент Ваколя З.М.

ВСТУП

Однією з провідних тенденцій розвитку сучасної освітньої ситуації, що здійснюється на тлі кардинальних змін у соціальній і економічній сферах суспільства, є посилення уваги до формування кадрового потенціалу нового рівня, фахівців, які мають якісну наукову підготовку. Ця підготовка забезпечується у закладах вищої освіти, в яких педагогічна діяльність невіддільна від дослідницької діяльності для того, щоб освіта була спроможна йти за еволюцією потреб, задовольняти нові вимоги суспільства.

Пріоритетного значення набуває розвиток особистості, спрямований на формування творчого мислення й ініціативи. Основною метою професійної освіти стає підготовка компетентного фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці, здатного до ефективної роботи на рівні світових стандартів, соціально відповідального за результати своєї професійної діяльності, готового до постійного професійного росту й самоосвіти. Перед професійною освітою ставляться принципово нові завдання, які передбачають формування у студентів системного критичного мислення, креативності, аналітичності, здатності до експертної оцінки.

Сьогодні суспільству потрібні фахівці, які мають високий рівень фахової підготовки, володіють дослідницькою культурою, яка передбачає готовність до дослідження у педагогічній діяльності, наукову самостійність, здатність до систематичного аналізу навчально-виховного процесу у вищій школі, експертної оцінки, творчість у визначенні та прогнозуванні педагогічних явищ, здатність до продуктивного критичного мислення, оперативної обробки інформації, креативність, високу культуру викладання, педагогічного спілкування і поведінки.

Особливо це стосується магістрів та аспірантів, які повинні поєднувати вміння викладати у вищій школі з дослідницькими вміннями. Вони мають бути ознайомлені з технологіями підготовки фахівців у вищій школі, які розглядаються у пропонованих методичних рекомендаціях.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

В навчальному процесі підготовки фахівців у закладах вищої освіти використовуються різноманітні сучасні технології навчання. Перш ніж розглянути основні з них, доцільно з'ясувати суть термінів «технологія», «педагогічна технологія», «освітня технологія».

Поняття «педагогічна технологія» і «освітня технологія» впродовж останніх років стали вживатися дуже часто, хоч різні вітчизняні автори (І. Зязюн, І. Дичківська, А.С. Насімчук, Н. Ничкало, О. Пехота, І. Прокопенко, С. Сисоєва та ін.) мають своє власне розуміння суті цього феномену. Термін «технологія» походить від грецьких слів: мистецтво і ремесло. У найбільш загальному розумінні – це сукупність знань про способи і засоби обробки матеріалів. Технологічний процес завжди передбачає певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів [1–5].

І. Зязюн [5, с.7] підкреслює, що освітні технології забезпечують загальну стратегію розвитку єдиного державного освітнього простору. До основних їх функцій слід віднести прогностичну, проєктивну, оскільки технології безпосередньо пов'язані з плануванням безпосередніх цілей і результатів, основних етапів, способів, організаційних форм освітнього і виховного процесів, спрямованих на підготовку висококваліфікованих кадрів.

Педагогічна технологія відображає тактику реалізації освітніх технологій і вибудовується на знанні закономірностей функціонування системи «педагог – матеріальне середовище – учень» в певних умовах навчання (індивідуальне, групове, колективне). Їй притаманні загальні риси і закономірності реалізації навчально-виховного процесу, незалежно від того, при вивченні якого конкретного предмету вони використовуються.

Н. Дудник, М. Чепіль визначають педагогічну технологію як змістову техніку реалізації системи всіх компонентів педагогічного процесу, спрямовану на досягнення поставленої мети; закономірну педагогічну

діяльність, яка реалізовує науково обґрунтований проєкт навчально-виховного процесу і має вищий рівень ефективності, ніж традиційні методики [6, с.12].

Г. Селевко розкриває суть основних наукових підходів до розуміння поняття «педагогічна технологія», а саме: педагогічна технологія як засіб – частина педагогічної науки, що вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання та проєктування педагогічних процесів і є організаційно-методичним інструментарієм; педагогічна технологія як спосіб – опис процесу, своєрідний алгоритм досягнення навчально-розвивальної мети; педагогічна технологія як науковий напрям – здійснення найбільш раціонального способу навчання через науково-практичне експериментування, діагностування. Спостереження, відображене в методичних рекомендаціях, програмах, технологіях; педагогічна технологія як багатовимірне поняття – загально педагогічна технологія, що характеризує цілісний освітній процес у певному регіоні, навчальному закладі й охоплює сукупність цілей, змісту, засобів і методів навчання, алгоритм діяльності учасників процесу [6].

Узагальнюючи результати досліджень учених, можна зробити висновок, що педагогічна технологія – це сфера знання, яка включає методи, засоби навчання і теорію їх використання для досягнення цілей освіти.

Крім термінів «освітня технологія» і «педагогічна технологія», у науковій літературі вживаються також терміни «технологія навчання» і «навчальна технологія». М.Фіцула відзначає, що вони є досить близькими, але не тотожними, оскільки поняття «технологія навчання» є дещо вужчим і означає шлях освоєння конкретного матеріалу в межах певного предмета, теми, питання, а «навчальна технологія» передбачає розгляд різних технологій навчання [7, с.171].

Найбільш характерною рисою педагогічної технології є прогнозування результатів і оптимізація роботи з досягнення результатів. Методику можна розглядати як складову частину педагогічної технології, оскільки методика

більш стосується педагога, а педагогічна технологія спрямована на організацію взаємодії педагога і студентів.

В сучасній вищій школі широко використовуються такі технології навчання: проблемного навчання, особистісно-орієнтована технологія навчання, технологія групової навчальної діяльності, технологія навчання як дослідження, проєктивні технології, інтерактивні технології, інформаційні технології, технологія концентрованого навчання, кейс-технологія та ін.

Особистісно-орієнтовані технології спрямовані на індивідуалізацію і диференціацію процесу навчання, максимальне врахування індивідуальних, вікових, психологічних особливостей особистості. В західній педагогіці – це одна з провідних технологій навчання.

Головними завданнями особистісно-орієнтованої технології є: розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей кожного індивіда; максимальне виявлення і використання індивідуального досвіду особистості; допомога особистості у пізнанні себе, самовизначенні, самореалізації та ін..

Технологія проблемного навчання активно використовується при вивченні переважної більшості дисциплін. Суть її полягає у формулюванні проблемних завдань, проблемному викладі і поясненні матеріалу викладачем, у різноманітній самостійній роботі студентів. Особлива увага звертається на створення проблемних ситуацій. Використання цієї технології передбачає ознайомлення студентів з фактами, які, на перший погляд, не мають пояснення, спонукає студентів до ретельного аналізу фактів і явищ дійсності, їх порівняння, протиставлення, висунення гіпотез. Ця технологія є важливим засобом інтелектуального розвитку студентів, творчого мислення, їх самостійності, активності, сприяє тому, що навчальна діяльність стає більш цікавою.

Технологія групової навчальної діяльності, в першу чергу, використовується на заняттях з тих дисциплін, де навчальним планом передбачено поділ студентів на групи. Групова навчальна робота сприяє активізації і результативності навчання, вихованню гуманних стосунків між

студентами, формуванню вміння відстоювати свою думку і прислухатися до думки інших, розвитку комунікативних умінь, культури ведення діалогу і вирішення конфліктів, продуктивної співпраці.

Мета групової роботи полягає у розвитку особистості майбутнього фахівця як суб'єкта навчальної діяльності. Вона конкретизована в завданнях цієї технології: навчати співпраці під час виконання групових завдань; стимулювати моральні переживання взаємного навчання, зацікавленість у власному успіху та результатах спільної діяльності; розвивати комунікативні вміння майбутніх фахівців та ін.

Технологія групової навчальної діяльності досить ефективно дозволяє вирішити деякі освітні протиріччя:

- між мотивацією і стимуляцією навчання, оскільки колективне навчання формує і розвиває мотивацію студентів у співпраці;
- між пасивно-споглядальними і активно-перетворюючими видами навчальної діяльності, оскільки колективне навчання включає кожного студента в активну роботу в парах і мікрогрупах;
- між психологічним комфортом і дискомфортом: колективні способи навчання створюють умови живого, невимушеного спілкування;
- між суб'єкт-суб'єктними і суб'єкт-об'єктними відносинами.

Ця технологія тісно зв'язана з технологіями інтерактивного навчання, які передбачають активну взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу. Основу інтерактивного навчання становить активізація пізнавальної діяльності студентів шляхом спілкування між собою, з викладачем, між групами з метою вирішення спільної проблеми. Інтерактивні технології сприяють інтенсифікації та оптимізації навчального процесу, реалізації ідей співробітництва викладачів і студентів, формуванню навичок комунікативної взаємодії, підвищують мотивацію до навчання. Використання інтерактивних технологій дає змогу: творчо підходити до засвоєння інформації; навчитись формулювати власну думку і правильно виражати її, відстоювати свої позиції, дискутувати; моделювати різні соціальні ситуації і збагачувати свій

соціальний досвід через включення в них; навчитися слухати інших, поважати альтернативну думку, прагнути до діалогу; вчитись формувати конструктивні відносини в групі, уникати конфліктів, шукати компромісу; знаходити оптимальне вирішення проблеми в процесі колективної взаємодії тощо.

Інтерактивність проявляється у здатності до взаємодії, учасники якої не є просто слухачами чи спостерігачами, а беруть активну участь у тому, що відбувається. На думку О. Пометун, Л. Пироженко, така взаємодія у процесі навчання дозволяє на підставі внеску кожного з учасників отримати нові знання і організувати корпоративну діяльність, починаючи від окремої взаємодії двох трьох осіб до широкої співпраці багатьох [8; 9]. Інтерактивні методи навчання підвищують мотивацію студентів до оволодіння знаннями, вміннями і навичками волонтерської роботи з профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді, оскільки забезпечують всім студентам комфортні умови навчання, за яких вони відчують свою успішність. В основу такого навчального процесу закладено співробітництво і продуктивне спілкування, спрямоване на спільне вирішення якоїсь проблеми.

Найчастіше використовуються інтерактивні технології у формі рольових і ділових ігор.

Д. Ельконін розглядає гру як діяльність, в якій відтворюються соціальні відносини між людьми. Гра є соціальною за своєю природою, а її зміст визначається відносинами між людьми в їх професійній діяльності, яка відтворюється в грі. Л. Виготський вбачає у грі осмислену, цілеспрямовану, планомірну, соціально-координовану діяльність, психологічна природа якої ідентична психології праці.

Гра в значній мірі вирішує протиріччя між навчальною і майбутньою професійною діяльністю, забезпечує не тільки теоретичне, але й практичне мислення, формує особистісні властивості і професійні здібності [10].

Ігри поділяються на рольові та ділові, хоч занадто суттєвої різниці між ними немає. Навчальні і розвивальні можливості рольової гри полягають в

тому, що вона представляє собою точну модель діяльності соціального працівника в реальній життєвій ситуації. Вона передбачає копіювання дійсності в її найбільш істотних аспектах. Ігрова роль допомагає відтворювати багатогранні людські відносини. Власне рольова гра передбачає наявність конкретних рольових приписів (інструкцій, вказівок, рекомендацій). Їх актуальність полягає в тому, що вони дозволяють умовно відтворювати реальну практичну діяльність, створюють умови реального спілкування, оскільки в рольових іграх завжди представлена ситуація, в якій необхідно використовувати як вербальні, так і невербальні засоби. Дидактичні функції рольової гри проявляються у створенні адекватних умов для формування у студентів професійної компетенції. Її виховні функції полягають в тому, що вона сприяє формуванню позитивних особистісно-професійних властивостей майбутнього фахівця соціально-педагогічної сфери (комунікативності, відповідальності, ініціативності, уміння працювати в команді тощо).

Суть рольової гри, як способу навчання спілкуванню, полягає в тому, що поставлене комунікативне завдання вирішується учасниками рольової гри імпровізованим розігруванням ситуації, в процесі якої вони програють ролі певних персонажів [11].

Ділові ігри дозволяють акцентувати увагу в навчанні на предметному і соціальному контексті майбутньої професійної діяльності і тим самим змодельовати властиві їй особистісно-професійні відносини. Тематика ділових ігор повинна відображати ключові моменти майбутньої професійної діяльності соціального працівника. Ділові ігри дають можливість формувати у майбутніх фахівців: готовність діяти; передавати і отримувати інформацію; брати на себе комунікативну ініціативу; переводити конфліктну ситуацію у продуктивний діалог; уміння дослухатися до думки інших; уміння розпізнавати емоційні стани учасників гри і адекватно використати це в процесі ділової взаємодії та ін.

Ділові ігри можуть мати різну цільову спрямованість:

- навчальні ігри – переслідують мету ефективного засвоєння знань, розвитку професійних умінь і навичок;

- рефлексивні ігри – спрямовані на психологічний розвиток особистості, уникнення стереотипів, навчання аналізу людських відносин, груповій взаємодії на принципах співробітництва;

- пошуково-апробаційні ігри – призначені для розвитку творчого потенціалу, організації розумової діяльності, спрямованої на пошук, розробку і випробування в режимі гри нових ідей для вирішення психологічних, соціально-економічних, управлінських проблем;

- дидактичні ігри – розвивають репродуктивне і творче мислення, адаптивні властивості і здібності;

- імітаційні ігри – розвивають комунікативні здібності, творче мислення.

Безперечно, такий поділ є дещо умовним, оскільки в діловій грі часто поєднуються елементи різних видів ігор.

Технологія навчання як дослідження передбачає не тільки ознайомлення студентів з основами наукового дослідження, але й залучення студентів до проведення міні досліджень у конкретній сфері. Використання цієї технології сприяє більш глибокому засвоєнню студентами знань, формуванню у них дослідницьких умінь, вихованню інтересу до пізнавальної, творчої діяльності і майбутньої професії.

Сьогодні навчальний процес у вищій школі все більше орієнтується на самостійний пошук студентами нових знань, все більшого розвитку набуває дослідницька діяльність студентів і творчий процес розв'язання ними пошуково-дослідних завдань.

Дослідницька діяльність допомагає підходити до вирішення будь-якої проблеми з позиції відкритості всіх галузей людинознавчих наук, усвідомленню всієї складності людських проблем. Вона стає навчальним елементом і своєрідним тренінгом у процесі становлення і розвитку фахівців, сприяє втіленню пошукового підходу до їх діяльності, розвитку у них навичок побудови соціальних гіпотез, проектів, моделей; оволодіння

принципами і методами цієї діяльності. Участь студентів у дослідницькій діяльності сприяє набуттю ними навичок творчого ставлення до професійної діяльності, здатності взаємодіяти з державними і громадськими структурами конкретного соціуму для вирішення існуючих у ньому проблем та ліквідації причин їх виникнення, формуванню вмінь розробляти і втілювати рекомендації щодо зниження соціальної напруги.

Залучення студентів до активної участі в дослідницькій діяльності в процесі теоретичної підготовки і практики позитивно впливає на формування творчого ставлення до професійної діяльності, здатності взаємодіяти з державними і громадськими структурами для вирішення проблем та ліквідації причин їх виникнення, на розвиток умінь розробляти і втілювати рекомендації щодо побудови оптимальних умов життєзабезпечення і життєвої реалізації кожного громадянина країни.

У процесі здійснення наукових досліджень студенти мають можливість пересвідчитися в тому, що пошуково-дослідна діяльність: обґрунтовує перспективи, розробляє основні методи і підходи, на які опирається практика; допомагає формувати базу знань, необхідних для практичної роботи; породжує та уточнює концепції, виявляє важливі для узагальнення факти і підтверджує ефективність практичних методів; виконує суто практичну функцію, оскільки дослідницькі результати допомагають прийняти конкретні рішення, реалізувати конкретні програми або соціальні заходи.

Важливе значення має використання в навчальній діяльності проєктивних технологій, спрямованих на формування вміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати практичне мислення, формувати професійні навички студентів. Проєкти можуть готуватися самостійно як домашнє завдання і виконуватися індивідуально або групою з наступною перевіркою і обговоренням результатів на заняттях. Наприклад, студенти діляться на невеликі групи і

кожна група готує, а потім презентує проект проведення свята для дітей групи ризику, які перебувають у спеціальних виховних закладах.

Проектування розуміють як : визначення версій чи варіантів розвитку або зміни певного явища чи об'єкту; конструювання варіантів оптимального майбутнього стану об'єкту; форму випереджального відображення і перетворення дійсності, спрямовану на конструювання системи параметрів майбутнього матеріального об'єкту чи якісно нового його стану [12, с. 506]. В основі цього методу – уміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати практичне мислення, формувати професійні навички. Є різні види проектів, проте в контексті нашого дослідження мова йде про соціальне проектування.

Проективна робота студентів на заняттях здійснювалася в окремих групах і включала орієнтовно такі етапи:

1. Визначення проблеми проекту.
2. Висунення і обговорення шляхів вирішення проблеми.
3. Розподіл навчальних завдань, обговорення висунутих студентами варіантів гіпотез, пошук інформації і способів творчого вирішення проблеми. Викладач може допомогти спрямувати діяльність у необхідне русло, надати консультацію.
4. Організація самостійної роботи учасників проекту. Студенти працюють з науковою, методичною, довідковою літературою.
5. Можливе попереднє обговорення отриманих результатів в групах і відбір кращого зразка для захисту проекту.
6. Заключним етапом проектної роботи є колективне обговорення студентами виконаних завдань, їх експертиза, формулювання висновків.

Проекти можуть готуватися самостійно як домашнє завдання і виконуватися індивідуально або групою з наступною перевіркою і обговоренням результатів на заняттях.

Використання методу проектів дає можливість вирішити низку важливих завдань:

- повна зорієнтованість навчального процесу на студента: врахування його інтересів, здібностей, життєвого досвіду;
- на заняттях студенти поряд з оволодінням новими знаннями вдосконалюють практичні вміння комунікативної діяльності;
- студенти отримують можливість здійснювати творчу роботу в рамках заданої теми, самостійно здобувати необхідну для вирішення проектних завдань інформацію з різних джерел;
- здійснюється успішна реалізація різних форм організації навчальної діяльності, в процесі якої відбувається взаємодія студентів один з одним і з викладачем, функції якого змінюються: замість «інформатора» і «контролера» він стає рівноправним партнером у їх діяльності на заняттях;
- посилюється індивідуальна і колективна відповідальність студентів за конкретну роботу в рамках проекту, оскільки кожен студент, працюючи індивідуально чи в мікрогрупі, повинен представити групі результати своєї діяльності;
- спільна діяльність в рамках проекту вчить студентів доводити справу до кінця.

Студентами готуються різні проекти. Одні з них плануються як одноразова короткочасна акція, інші – як більш тривалі і складні.

Наприклад, часто студентам УжНУ – майбутнім соціальним працівникам зокрема, в рамках вивчення теми «Анімація як технологія діяльності соціального працівника», доводилося готувати проекти проведення свят. Свято є культурним проектом і культурною акцією, володіє значними ресурсами вирішення різних проблем і дає значні можливості для здійснення позитивного впливу на підлітків з девіантною поведінкою. Основні функції свята: комунікативна (спілкування учасників у неформальній обстановці); консолідує (згуртування учасників в групі); компенсаторно-відновлювальна (компенсуються деякі нереалізовані потреби індивіда); самореалізація (здатність і можливість проявити себе); естетизація матеріально-просторового середовища та ін.

Студенти засвоюють алгоритм проведення свята : 1) підготовчий етап (аналіз ресурсів його проведення, визначення складу учасників, складання плану і сценарію проведення та ін.); 2) реалізація (проведення свята); 3) аналіз результатів, підведення підсумків.

Сьогодні все більше викликає інтерес технологія концентрованого навчання і кейс-технологія, можливості яких поки що не використовуються в достатній мірі, тому проаналізуємо їх більш детально.

Сам термін «концентрація» в перекладі з латинської мови означає зосередження, накопичення чогось. Що стосується терміну «технологія концентрованого навчання», то зазвичай він тлумачиться як особлива технологія організації навчального процесу, при якій увага педагогів і учнів зосереджується на вивченні одного предмета за рахунок скорочення дисциплін, що вивчаються одночасно, концентрації навчального матеріалу на певному відрізку часу, структурування змісту в блоки, активізації пізнавальних сил учнів [13, с.190].

Відзначимо, що ідеї концентрованого навчання не є новими в психолого-педагогічній науці, хоч і не здобули значного поширення в навчальному процесі на сьогоднішній день. Так, ще Я.А. Коменський висував вимогу, щоб «в школах був встановлений порядок, при якому учні в один і той же час займалися тільки одним предметом» [14]. Видатний педагог підкреслював, що при вивченні граматики не можна включати вивчення діалектики, а коли вивчається латинська мова, то грецьку слід відкласти. Сам Коменський планував навчання так, що впродовж року вивчалися окремі предмети, а потім учні переходили до вивчення інших.

Російський педагог П. Блонський рішуче виступав проти «калейдоскопічного» методу одночасного вивчення багатьох наук, вважаючи, що для учня набагато корисніше повністю на якийсь час віддатися вивченню однієї науки, а через якийсь час переходити до іншої [15,с.125].

Інший відомий німецький учений І.Ф. Гербарт теж підкреслював недоцільність постійної зміни вивчення предметів, вважаючи, що така

організація навчального процесу суперечить психологічним основам міцного засвоєння нової інформації [16, с.191].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що технологія концентрованого навчання базується на теоретичних положеннях нейрофізіології, психології, зокрема, дуже важливим є положення про те, що в основі всіх психічних процесів лежать фізіологічні механізми діяльності мозку. Таким чином, знання фізіології вищої нервової діяльності дозволяє не тільки пояснити механізми пізнавальних процесів, але й свідомо і цілеспрямовано керувати цими процесами.

Відомо, що в корі головного мозку людини під час інтенсивної розумової діяльності, яка вимагає максимальної зосередженості, уважності, формується осередок оптимального збудження і осередок домінантного збудження.

Згідно вчення А. Ухтомського, завдяки домінанті, «нервові ресурси в оптимальних умовах зростають, а не зменшуються і виснажуються», але при цьому велике значення має тривалість зовнішніх впливів, які викликають збудження [17, с.86].

Як панівний осередок збудження домінанта накопичує імпульси, які йдуть в нервову систему і одночасно придушує активність інших центрів. Для домінанти характерна інертність, тобто схильність підтримуватися і повторюватися, коли зовнішнє середовище змінилося і подразники, які колись викликали домінанту, більше не діють. Вчений також довів, що найбільш міцно запам'ятовується те, що переживається емоційно [17,с123].

Отже, звідси впливають два важливі положення: краще запам'ятовується те, що вивчається під час інертності домінанти і те, що супроводжується емоційними переживаннями. Подальші дослідження дозволили виявити такі стадії розвитку домінант: виникнення інтересу; концентрація уваги; гальмування інших інтересів; насичення домінанти; поступове ослаблення. Одним з надзвичайно важливих відкриттів при спостереженні за чергуванням домінантних станів стала так звана «слідові

екзальтація». Ученими було доведено, що слідом за втомою від перенасичення зазвичай наступає етап нового сильного припливу працездатності. І якщо нова порція завдань потрапляє саме на цей етап, людина зможе вирішити поставлені перед нею завдання дуже швидко і ефективно.

Таким чином, працездатність мозку може бути значно підвищена, якщо враховувати стан домінант, підтримувати природну допитливість.

Н. Пижуріна відзначає, що під час навчальної діяльності студентів «на фазі найвищого рівня домінанти доцільно читати дві лекції з одного предмета, тому що перехід до другого в цей час не буде продуктивним [18, с.18]. Можливо, автор має рацію, хоч, на нашу думку, це питання є дискусійним, бо активно сприймати впродовж 4 годин теоретичний матеріал з однієї проблеми досить складно. Це більше стосується проведення практичних занять, де використовуються різні методи і види роботи, студенти є активними співучасниками навчального процесу, вони менше втомлюються.

Опираючись на вчення А. Ухтомського, сучасні дослідники концентрованого навчання вважають, що для нормального функціонування мозку центри домінант і центри збудження повинні переміщатися в мозку. Таким чином буде реалізовуватися закон оптимізації інформації (уникнення її надлишку) і підтримуватися високий рівень працездатності організму. На думку М. Щетиніна, найбільш сприятливим з точки зору оптимального рівня працездатності, підтримки високого тону нервової системи буде переміщення домінант з однієї півкулі в іншу [19, с.150]. Оскільки функції лівої і правої півкулі різні, то доцільним буде чергування різних видів діяльності: вербально-знакових (ліва півкуля) і образно-емоційних (права півкуля). Це положення не відповідає традиційній класно-урочній, багатопредметній організації навчального процесу.

В пошуках психологічного обґрунтування ефективності концентрованого навчання ми звернулися до досліджень учених,

присвячених вивченню деяких психічних процесів, які відіграють важливу роль у засвоєнні нової інформації (наприклад, увага, пам'ять).

Відомо, що в кожний момент життя на людину діє багато різних подразників (події, предмети, факти). Проте всіх їх досягнути увагою одночасно неможливо. Увага проявляється в зосередженості свідомості людини на певних об'єктах, внаслідок чого вони відображаються в мозку більш чітко, ніж інші. Як підкреслює Л.Столяренко, чим менше коло об'єктів, тим більшою може бути концентрація уваги [20,с.152]. Концентрація уваги забезпечує більш глибоке вивчення об'єктів.

Пам'ять є необхідною умовою отримання знань, формування умінь і навичок. Це форма психічного відображення, що проявляється у сприйманні інформації, її збереженні і відтворенні.

В психології добре відомими є дослідження Г. Ебінгауза, який довів, що значна частина інформації (до 60%) забувається впродовж перших годин її отримання., якщо нею активно не користуватися.

Л. Столяренко вважає, що для того, щоб уникнути швидкого забування необхідно: розуміння і осмислення інформації (механічно вивчена, але не усвідомлена інформація забувається швидше); повторення інформації.

Таким чином, можна зробити висновок, що саме концентроване навчання, завдяки більшій тривалості кожного заняття, найбільш повно враховує механізми психічних пізнавальних процесів.

Більшість сучасних дослідників (Г. Ібрагімов, Г. Ключова, А Остапенко, В. Розанов та ін.) до найбільш суттєвих ознак технології концентрованого навчання відносять: неперервність процесу пізнання і його цілісність; тривалість вивчення теми, що забезпечує міцне засвоєння нової інформації; скорочення кількості навчальних дисциплін, які одночасно вивчаються впродовж дня (тижня) і зосередження уваги студентів на одній темі чи предметові (так зване «занурення» в навчальний матеріал; варіативність і комплексність форм і методів навчання, адекватних меті і змісту навчального матеріалу; врахування особливостей динаміки працездатності студентів і

викладачів; орієнтація навчального процесу на розвиток самостійності, відповідальності, творчої ініціативи і активності студентів, співробітництва викладачів і студентів та ін.

Зауважимо, що орієнтація на розвиток самостійності і відповідальності, співпраця в процесі навчання мають принципове значення для будь-якої технології навчання, проте в умовах концентрованого навчання можливості реалізації цих вимог значно розширюються.

Теоретичною основою технології концентрованого навчання можуть слугувати теоретичні положення Я.А. Коменського, І.Ф. Гербарта, Г. Ебінгауза, проаналізовані нами вище, які свідчать про доцільність зосередження на вивченні одночасно одного (двох), але не багатьох предметів. Критерій системності в технології концентрованого навчання проявляється в тому, що, як і всі структури системного характеру, ця технологія має складові: концептуальну основу, змістову і процесуальну частини. Кожна з цих частин може бути представлена у вигляді системи, але більш низького порядку. Структура і взаємозв'язок частин технології забезпечують її цілісність і логіку процесу. Структура педагогічної технології аналогічна структурі педагогічного процесу в цілому: цілі навчання визначають зміст навчання.

Процесуальна частина технології концентрованого навчання з метою оволодіння конкретними вміннями включає педагогічне проектування, організацію і діагностику навчального процесу. Наявність цих складових передбачає керованість даної педагогічної технології і використання викладачами різних методів і форм навчання. Основною структурною одиницею при такому навчанні стає одно заняття, яке може об'єднувати кілька традиційних. Це не є механічне об'єднання, а заняття, яке відзначається логічністю, цілісністю і завершеністю. Ефективність занять контролюється викладачами і зумовлює гнучкість використання ними форм, методів і засобів навчання. Технологія концентрованого навчання

відзначається відтворюваністю. Вона може використовуватися у різних типах навчальних закладів, для різних категорій студентів.

У науковій літературі розглядаються різні моделі концентрованого навчання, кожна з яких, на нашу думку, має позитивні риси і певні недоліки.

Так, перша модель передбачає вивчення тільки одного предмета впродовж певного періоду часу. Тривалість концентрованого вивчення предмета визначається при цьому особливостями змісту, засвоєння його студентами, загальною кількістю годин, відведених на вивчення даного предмета тощо. Виокремлюють два варіанти реалізації цієї моделі. Суть першого варіанту полягає в неодноразовому зверненні впродовж навчального року до вивчення одного й того ж матеріалу, але кожного разу на новому рівні з більш глибоким проникненням в зміст. Така модель, очевидно, дозволяє в найбільшій мірі урізноманітнювати форми і методи вивчення навчального матеріалу, забезпечити цілісність його засвоєння. Проте ця модель практично може використовуватися тільки стосовно вивчення якогось одного предмета і не може бути поширена на весь навчальний процес. Навчальні плани вищих навчальних закладів відзначаються багатопредметністю і передбачають різний обсяг годин на вивчення різних предметів. Отже, виникають труднощі організаційного характеру (розклад занять студентів, графік роботи викладачів тощо.) Другий варіант реалізації даної моделі концентрованого навчання полягає в одноразовому впродовж навчального року вивченні предмета. Тривалість концентрації зазвичай кілька тижнів при щоденному навантаженні до 6 академічних годин. Графік занять на рік при реалізації такого варіанту представляє обґрунтовану послідовність дисциплін, які викладаються. Цей варіант навчання відзначається високим рівнем концентрації робочого часу і зусиль викладачів і студентів, вимагає високого рівня наукової і методичної підготовки викладачів. Недоліки даного варіанту полягають у складності структурування змісту навчального матеріалу, обґрунтуванні послідовності викладання дисциплін, складанні розкладу тощо.

Друга модель реалізації технології концентрованого навчання передбачає укрупнення однієї організаційної одиниці – навчального дня з вивченням не більше однієї (двох) дисциплін. В рамках навчального тижня кількість навчальних дисциплін зберігається у відповідності з навчальним планом і графіком його проходження. Основною навчально-організаційною одиницею процесу навчання стає не одне заняття, а навчальний блок, який зазвичай включає чотири заняття по 45 хвилин, які об'єднані однією метою. Недоліком цієї моделі є досить тривалий інтервал між навчальними блоками. Цей недолік може бути нейтралізованим завдяки самостійній роботі студентів, яка виконується в період між заняттями, факультативними заняттями, а також за рахунок спеціальної побудови навчальних блоків, яка передбачає час для актуалізації засвоєного студентами на попередньому занятті матеріалу.

Третя модель концентрованого навчання передбачає модульну організацію навчального процесу. Згідно цієї моделі, семестр ділиться на модулі (в залежності від кількості предметів навчального плану), впродовж яких концентровано вивчаються кілька дисциплін. Тривалість модуля залежить від обсягу годин, передбачених на вивчення дисципліни, і може продовжуватися 4-5 тижнів. Недоліком цієї моделі є труднощі формування модулів, послідовності їх вивчення, дотримання міжпредметних зв'язків. Крім того, дана модель може використовуватися тільки за участі всього педагогічного колективу, оскільки стосується викладання не тільки якоїсь однієї конкретної дисципліни.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що, на думку багатьох учених, саме друга модель технології концентрованого навчання, яка полягає в укрупненні однієї організаційної одиниці – навчального дня і блочної організації навчального процесу, може бути найбільш оптимальною у підготовці фахівців.

Однією з найбільш популярних технологій, яку часто називають також методом, є кейс-технологія, (кейс-метод), або метод вивчення конкретних

ситуацій (МКС). Його було започатковано в Гарвардській школі бізнесу ще в 1921 р., активно він почав використовуватися в останні десятиріччя. Цей метод дає змогу через колективну творчу дискусію на прикладі конкретної абсолютно правдивої ситуації, що містить оригінальний практичний досвід, виробити у слухачів цілком конкретні практичні навички [21; 22].

У найбільш загальному вигляді метод конкретних ситуацій (МКС) являє собою опис дійсних подій, що мали місце в процесі професійної діяльності. Це ніби «зріз» цього процесу, фіксація його динаміки в певних часових межах, що ставить студента перед вибором шляхів вирішення проблем і подальших дій.

Відповідно до цього методу студенти аналізують і обговорюють реальні ситуації. Вони ставлять себе на місце фахівців, описаних в «ситуації», аналізують різні складові проблеми і рекомендують можливі варіанти її вирішення. Навчальні завдання містять той же об'єм незавершеної інформації, який був доступний фахівцям в реальному перебігу проблемної ситуації. Очікується, що після вивчення ситуації студент прийде до свого висновку, а після обговорення конкретних ситуацій (КС) в групі внесе до неї необхідні зміни. КС як метод навчання будується на відтворенні шляхом моделювання реальної ділової ситуації, так, щоб відображати найбільш загальне в управлінні. Конкретні ситуації та їх обговорення в аудиторії дають можливість ознайомлення з численними підходами до вирішення проблеми з позицій різного знання справи, досвіду, спостережень відносно розглянутої проблеми. Те, що кожен учасник процесу приносить із собою в групу для визначення і формулювання ситуаційної проблеми, для її аналізу і вироблення рішення, може бути дуже важливим.

Критерієм правильності прийнятих рішень (до стадії їх реалізації) є їх обґрунтованість і доказовість. Наявність в конкретній ситуації конфліктності як її змістової складової – спонукає студентів до дискусії і викликає у тих, хто дійсно готує себе до професійної роботи, необхідність відстоювати свої позиції. Таким чином, метод допомагає розвивати аналітичні здібності,

навички та вміння в процесі «кількісного» і «якісного» обґрунтування своїх рішень і рекомендацій. Обговорюючи КС спочатку в групі, а потім в аудиторії, студенти змушені захищати свої висновки і аргументи перед своїми колегами і перед інструктором.

Навчаючись за допомогою МКС, студенти дуже ефективно можуть поліпшити своє розуміння процесів, що відбуваються в конкретній галузі, і підвищити свою компетентність через вивчення, побудову припущень та їх обговорення в рамках реальних подій. При цьому розвиваються навички логічного мислення, пошуку відповідної інформації, аналізу та оцінки фактів і розробки альтернатив, необхідних для вирішення проблем і прийняття рішень. У результаті студенти навчаються методам вирішення проблем та прийняття рішень, а також набувають досвіду аналізу. У ході обговорення КС і дискусії з колегами також виробляються навички та вміння ефективної міжособистісної та групової комунікації. Це відбувається в процесі вирішення проблем і отримання при цьому підтримки в групі. Участь у всіх етапах роботи над КС в рамках розглянутого методу веде до розвитку однієї з важливих якостей фахівця – вміння брати на себе відповідальність за прийняте рішення.

Важливим у використанні МКС є також те, що студенти вчаться тому, як ставити правильні питання.

І, нарешті, найголовніше, чому вчить МКС, – це те, що не буває «єдино правильної відповіді» на ситуацію. МКС не сумісний з пошуком такої відповіді. Він позбавляє від спокуси задати в кінці роботи з КС питання: «якою має бути правильна відповідь в конкретній ситуації?» МКС допомагає виробити кілька можливих відповідей одночасно, що робить професійне життя набагато багатшим і цікавішим.

Основна характеристика КС – це її зв'язок з життям або відсутність будь-якої гіпотетичності. Відмінність КС від традиційної задачі полягає в тому, що в рішенні КС існує безліч альтернатив, що відкидають наявність «єдино правильної відповіді». В рамках етики МКС кожна конкретна

ситуація супроводжується посиленням, констатує, що КС не є за своєю суттю прикладом або ілюстрацією правильного або неправильного управління, а служить для обговорення її змісту в групі. Це істотно відрізняє КС від будь-якого іншого матеріалу, що використовується в традиційному навчанні.

КС за «конструкцією» не є добре сформульованою проблемою. Навчання пошуку і формулювання проблеми є принциповим в застосуванні МКС. Легко помітити, що в ході занять часто плутають симптоми прояву проблеми з самою проблемою. Симптоми зазвичай лежать на поверхні і помітні відразу, а проблема як відмінність між тим, що є, і тим, що повинно бути, «прихована», як правило, в конкретній ситуації за безліччю фактів і подій.

Залежно від специфічних цілей навчання, КС можуть бути дуже різними за змістом і організацією представленого в них матеріалу. Так, якщо з точки зору змісту в КС акцент у викладі матеріалу робиться на проблемність або описовість, а самі події знаходяться більше в минулому або сьогоденні, то при комбінації вказаних двох змінних можна виділити різні типи КС, які використовуються у навчанні фахівців різного профілю: КС, що ілюструють проблему, вирішення або концепцію в цілому; КС, присвячені історії питання; КС, які навчають аналізу та оцінці; КС, які навчають вирішенню проблем та прийняттю рішень.

В рамках методу конкретної ситуації робота студента з КС включає: індивідуальний аналіз КС; аналіз КС в малій групі; обговорення КС в групі з викладачем. Основою подібної системи є два моменти: студент повинен завжди приходити на заняття добре підготовленим; студент повинен завжди слухати і реагувати на те, що сказано викладачем та іншими студентами в ході аналізу КС як в малих групах, так і в аудиторії. Внесок студента в успіх заняття включає відповідальність за доведення своїх ідей до інших і прийняття критики своїх ідей іншими.

Аналіз КС передбачає: вибір методів аналізу; визначення основних напрямів аналізу; визначення рівня і типу аналізу, що виноситься на обговорення в аудиторії. Ефективний аналіз КС – це забезпечення студентом своєї позиції відповідними фактами та аргументами.

Систематична робота з КС сприяє виробленню вміння бути завбачливим. Працюючи над проблемою, що вивчається, студент змушений вчитися виявленню труднощів і перешкод на шляху до її вирішення.

Нарешті, МКС в цілому допомагає стати сприйнятливим до іншої думки і порад. При прийнятті рішення в організації людина повинна радитися і вміти використовувати добру пораду. Необхідно вміти слухати і чути інших, включати в рішення корисні припущення. Все це дозволяє визнати роботу з конкретною ситуацією важливим інструментом у практиці навчання.

Таким чином, МКС є ефективним методом професійної підготовки майбутніх фахівців, оскільки дозволяє поєднати знання багатьох дисциплін воедино, здійснюючи на практиці міждисциплінарний підхід до змісту освіти і надаючи можливість як в цілому, так і вибірково інтенсивно обговорювати широке коло проблем і розвивати у собі більш професійний підхід до конкретної діяльності.

Серед сучасних інноваційних технологій, які останнім часом широко використовуються в педагогічній освіті, є технологія портфоліо [23; 24].

Поняття «портфоліо» як технології навчального процесу вперше введено у науковий обіг в кінці ХХ століття в США й Канаді, проте сутність його і сьогодні тлумачиться неоднозначно.

Принципово важливим аспектом в сучасних технологіях в освітньому процесі є позиція того, хто навчається, і ставлення до нього з боку викладача. У цьому плані можна виділити індивідуально-орієнтовані технології, де стрижнем освітньої системи виступає особистість, яка навчається, забезпечення комфортних умов її розвитку, реалізація її природних потенціалів. До таких технологій, очевидно, можна віднести й технологію

портфолію. Навчання відповідно до технології портфолію передбачає самостійність студентів, що найчастіше виражається у визначенні цілей і завдань тими, яких навчають, у виборі рішень, які є для них оптимальними, а також у спільній з викладачем розробці навчального портфолію; заохочення прагнення бути самим собою; врахування емоційного стану тих, яких навчають; цілеспрямоване формування навчальних умінь, ключових компетенцій; використання автентичних матеріалів у процесі навчання; перерозподіл у навчальному процесі ролей викладача й того, кого навчають: обмеження провідної ролі викладача, присвоєння йому функцій помічника, консультанта, радника.

Сучасний зміст поняття «портфолію», на думку вчених (К. Воуерс, К. Вульф, Р. Корноєр, А. Лоуренс та ін.), містить у собі сукупність зразків робіт і документів, що ілюструють можливості й досягнення його власника; є формою цілеспрямованої систематизації, безперервної самооцінки, корекції результатів і досягнень; засобом самопрезентації й кар'єрного росту. Більшість дослідників єдині в тому, що під портфолію розуміється практичний задум, що передбачає самостійне цілепокладання, планування, виконання й оцінку діяльності в індивідуальній або груповій роботі студентів у позааудиторний час. Безперечно, портфолію як портфель досягнень студентів має міждисциплінарний характер і інтегрує інформацію з різних галузей знань.

У результаті аналізу робіт багатьох зарубіжних дослідників можна запропонувати синтезоване визначення поняття «портфолію». Це – автентична, індивідуалізована, орієнтована на системну рефлексію власної діяльності технологія навчання, спрямована на реалізацію компетентнісного підходу.

Технологія портфолію перебуває в найтіснішому зв'язку з основними освітніми орієнтирами, такими як ключові вміння й компетенції, тому що часто оцінюється з погляду повноти демонстрації основних навчальних умінь (здатності до самоорганізації, самонавчання, самооцінки, наявність

комунікативних і розумових навичок) і є свідченням того, що студенти мають ті або інші знання, уміння та компетенції.

Різноманітність моделей портфоліо, відмінності освітніх і професійних сфер, конкретних цілей і вимог до комплектування зумовлюють наявність різних класифікацій типів портфоліо: за видами практичної результативної діяльності; за суб'єктами діяльності; за метою й ситуацією використання; за характером і структурою; за часом створення; за способом обробки і презентації інформації; за досліджуваною дисципліною.

В американській науковій літературі зустрічаються такі терміни щодо видів портфоліо та їх функцій: «academic portfolio» (академічний), «teaching portfolio» (навчальний), «working portfolio» (робочий), «display portfolio» (презентаційний, демонстраційний), «assessment portfolio» (оцінювальний).

Використання технології портфоліо в підготовці майбутніх педагогів передбачає виконання низки умов: ефективне моделювання структури портфоліо; впровадження індивідуальних освітніх маршрутів студентів як механізму реалізації навчального портфоліо; готовність викладачів до використання технології портфоліо в системі підготовки студента до майбутньої педагогічної діяльності [25; 26].

Результати аналізу наукової літератури дають можливість виявити орієнтовний алгоритм складання навчального портфоліо:

- 1) етап – мотивація і цілепокладання;
- 2) етап – розробка структури портфоліо;
- 3) етап – планування діяльності;
- 4) етап – збір і оформлення матеріалів;
- 5) етап – пробна презентація;
- 6) етап – презентація портфоліо;
- 7) етап – оцінка результатів діяльності;
- 8) етап – підсумкова рефлексія.

Структура (зміст) навчального портфоліо майбутнього педагога може містити такі розділи:

- 1). Титульний аркуш.
- 2). Зміст.
- 3). Особисті дані.
- 4). Вступ.
- 5). Результати навчальної діяльності (учбово-методичні, наукові й додаткові роботи).
- 6). Позааудиторна діяльність.
- 7). Найбільш значима робота.
- 8). Сторонні оцінки.
- 9). Самоаналіз. Визначення шляхів саморозвитку.
- 10). Додатки.

Важливим є впровадження індивідуальних освітніх маршрутів студентів як механізму реалізації навчального портфолію. За участю викладачів розробляється особистий план просування студента відповідно до аналізу попередніх досягнень, рівня його готовності до освоєння освітньої програми за фахом. Під індивідуальним освітнім маршрутом студента зазвичай розуміють цілеспрямоване наближення до сфери майбутньої професійної діяльності за рахунок реалізації навчального портфолію, що забезпечує формування у студентів ключових компетенцій із врахуванням їх когнітивних можливостей, освітньо-професійних намірів і перспектив. Індивідуальний освітній маршрут студента як механізм реалізації навчального портфолію в системі підготовки студента до майбутньої педагогічної роботи розглядається як діяльність по визначенню мотивів і цілей студентів при одержанні освіти, здійсненню діагностичного відстеження результатів, рефлексії професійно-освітнього росту майбутнього педагога, педагогічної підтримки його професійного самовизначення й самореалізації.

У сучасному навчальному процесі широко використовуються інформаційні технології. Досліджуючи інформаційні технології, в одних випадках розуміють визначений науковий напрям, а в інших – конкретний

спосіб роботи з інформацією – це сукупність знань про способи роботи з інформаційними ресурсами, а також засоби збору, обробки і передачі інформації для отримання нових даних про досліджуваний об'єкт.

Інформаційні освітні технології – це педагогічні технології, які використовують спеціальні програмні і технічні ресурси (кіно, аудіо- і відеозасоби, комп'ютери, телекомунікаційні мережі) для роботи з інформацією. Зазначені технології надають нові можливості передачі знань (у діяльності педагога), сприйняття знань (у діяльності студента), оцінки якості навчання і, безумовно, всебічного розвитку особистості майбутнього фахівця в навчальному процесі.

У вітчизняній і зарубіжній практиці розроблено низку спеціалізованих інформаційних освітніх технологій, спрямованих на підтримку різних аспектів навчального процесу та наукової діяльності у ЗВО, які класифікуються таким чином:

- комп'ютерне програмоване навчання (технологія, яка забезпечує реалізацію програмованого навчання за допомогою відповідних комп'ютерних програм);

- навчання за допомогою комп'ютера (передбачає самостійну роботу студента з вивчення нового матеріалу як через традиційне навчання (підручники, методичні розробки), так і з застосуванням комп'ютера);

- навчання на базі комп'ютера (відрізняється від попередньої технології тим, що тут передбачається застосування тільки програмних засобів, що забезпечують ефективну самостійну роботу студентів);

- оцінювання за допомогою комп'ютера (передбачає застосування спеціальних програмних контролюючих систем оцінювання навчальних досягнень студентів);

- комп'ютерні комунікації (забезпечують процес передачі знань, зворотний зв'язок через застосування комп'ютерних мереж).

Підкреслимо, що визначений спектр інформаційних технологій, призначених для застосування в освітньому процесі, передбачає

використання універсальних програмних засобів (текстових редакторів, електронних таблиць, презентацій, статистичних пакетів тощо), які дозволяють розширити можливості освітнього середовища і вивести на новий рівень продуктивну пошуково-дослідницьку і творчу діяльність студентів.

Так, текстові редактори (зокрема, MS Word) стимулюють роботу з виконання різноманітних письмових завдань: рефератів, статей, кваліфікаційних наукових праць та ін. Вони спрощують процедуру оформлення документа, його зміну і доповнення. Робота з такими програмами, з одного боку, формує в студентів суто технічні навички електронного набору і оформлення тексту. З іншого – це потужний інструмент, який мотивує студентів до вдосконалення початкових результатів.

Для реалізації евристичного і дослідницького типів навчання велике значення мають засоби узагальнення і аналізу інформації. Це можуть бути і результати вимірювання різних параметрів під час експерименту і дані проведеного соціологічного опитування чи психологічного тестування, які необхідно опрацювати і проаналізувати. Найбільш доступним для цього засобом, який дозволяє виявити певні закономірності і тенденції є електронні таблиці (MS Excel). Цей редактор також дає можливість виконувати розрахунки складних формул, перевіряти різні умови та реалізувати циклічні алгоритми. За даними таблиць можна будувати графіки чи діаграми, які не є статичними – кожен раз при зміні даних вони змінюють свою конфігурацію. Зазначені особливості електронних таблиць є також інструментом комп'ютерного моделювання. Застосування електронних таблиць сприяє розвитку в студентів алгоритмічного мислення, структурованого, системного представлення інформації та вирішення певного завдання.

Для опрацювання результатів соціально-педагогічних досліджень застосовується статистичні пакети SPSS, Statistica та ін. Ці програми орієнтовані на непрофесіоналів, зручні в користуванні і передбачають велику

кількість статистичних процедур, можливості маніпуляції даними та створення графіків. Опрацювання статистичних алгоритмів проводиться надзвичайно ретельно і дозволяє добре контролювати процес опрацювання інформації.

Застосування графічних редакторів виводить на якісно новий, професійний рівень оформлення творчих робіт, сприяє можливості самовираження майбутнього фахівця і, відповідно, його позитивної мотивації до виконання роботи із застосуванням комп'ютера. Програми для створення комп'ютерних презентацій (зокрема, MS PowerPoint) відіграють аналогічну роль для усного представлення результатів роботи. Крім того, вони ефективні для наглядних ілюстрацій під час лекцій, проведення семінарів, конференцій.

Очевидно, що будь-який навчальний процес у сучасних умовах є неможливим без застосування мережі Інтернет (як під час аудиторного навчання, так і в позааудиторній роботі). Передусім варто відзначити новітні Інтернет-технології, які надають різноманітні інформаційні послуги щодо організації освітнього процесу.

Дистанційна освіта – це сучасна технологія навчання, яка різко розвивається в останній час завдяки досягненням інформаційних технологій і комп'ютерної техніки. Дистанційне навчання дає змогу отримати якісну освіту студентам в умовах неможливості проведення занять у очній формі, професійної зайнятості здобувачів вищої освіти, віддаленості населених пунктів проживання від ЗВО та ін.

Технологія дистанційного навчання – це навчання, при якому надання студенту істотної частини навчального матеріалу і більша частина взаємодії з викладачем здійснюються з використанням сучасних інформаційних технологій: комп'ютерних телекомунікацій, мультимедіа, навчальних систем.

Під час створення та використання систем дистанційного навчання застосовуються поняття платформи дистанційного навчання та засобів створення дистанційних курсів. Платформа дистанційного навчання – це програмне забезпечення, що дозволяє не тільки розміщувати навчальні

матеріали, реалізовувати спілкування «студент-студент», «студент-викладач», контролювати знання студентів, але й здійснювати управління навчальним процесом. Тобто засоби розроблення дистанційних курсів є спеціалізованими програмними середовищами, що дозволяють інтегрувати та обробляти різні формати медіа-файлів, підтримують міжнародні стандарти електронного навчання, мають інструменти підтримки різних платформ дистанційного навчання, надають можливість використовувати шаблони та отримувати якісний навчальний курс.

Інструментами спілкування при дистанційному навчанні є:

- електронна пошта (для організації спілкування викладача й студента, а також студентів між собою);
- форум з певної проблеми або теми (програмне забезпечення форумів дозволяє приєднати різні файли певного розміру. Кілька форумів можна об'єднати в один великий. Наприклад, під час роботи малої групи студентів над проектом, створюються форуми для кожної окремої групи з метою спілкування під час проведення дослідження над вирішенням поставленого для даної групи завдання);
- чат – спілкування користувачів мережі в режимі реального часу, засіб оперативного спілкування людей через Інтернет. Найбільш поширеними на сьогодні є Viber (миттєвий обмін повідомленнями для передання завдань учням для подальшого виконання), Telegram, WhatsApp;
- відеоконференція – це конференція реального часу в on-line режимі. Прикладами сервісів для організації такого заходу на сьогодні є Skype, Google Meet, Zoom;
- соціальні спільноти. Наприклад, Facebook (Messenger) можна використовувати для отримання завдань студентами, проведення консультацій, взаємообміну довідковою інформацією, проходження тестів та ін. шляхом організації спільноти.

Для забезпечення ефективності освітнього процесу в умовах дистанційного навчання розроблені різноманітні освітні платформи.

Прикладом такої системи електронного навчання є освітня платформа Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, яке надає викладачам, студентам та адміністраторам розвинутий набір інструментів для комп'ютеризованого навчання.

Moodle надає можливість проектувати, створювати та керувати інформаційно-навчальними ресурсами навчального закладу. Moodle є достатньо гнучкою системою: викладач може самостійно створювати дистанційний курс та управляти ним, тобто власноруч контролювати доступ до своїх курсів, використовувати часові обмеження, створювати власні системи оцінювання знань, контролювати надсилання на перевірку виконаних студентами завдань, фіксувати завдання, надіслані із запізненням, дозволяти або забороняти студентам перездавання контрольних завдань (модульних або підсумкових – заліків, іспитів) тощо.

Система Moodle надає зручні засоби управління контентом і різні форми організації занять. Дистанційний курс може містити різні елементи: лекції, практичні завдання, форум, чат тощо. При цьому можна використовувати текст, презентації, таблиці, схеми, графіку, відеоматеріали, посилання в мережі Інтернет, допоміжні файли та інші матеріали. За результатами виконання студентами завдань викладач може виставляти оцінки та давати коментарі.

Оскільки систему Moodle орієнтовано на застосування у дистанційному навчанні, вона має великий набір засобів комунікації. Можливості, які надає система, дозволяють забезпечити індивідуальну роботу викладача з кожним студентом. Це не лише електронна пошта та обмін вкладеними файлами, але й форуми, чати, ведення блогів тощо.

Подібною до розглянутої платформи є інформаційна система Google Classroom. За допомогою цієї системи користувач може створити навчальну аудиторію або приєднатися до існуючої. Функціональні можливості сервісу: запрошувати студентів в аудиторію (клас); запрошувати педагогів до спільної

роботи; розміщувати загальну інформацію щодо організації освітнього процесу; розміщувати дидактичний матеріал для студентів, зокрема відеоматеріали (YouTube або відео з власного файлового сховища) чи посилання на відповідні інтернет-ресурси; публікувати загальні оголошення або повідомлення в необхідній навчальній темі, групі; здійснювати опитування студентів (усіх або вибраних), демонстрацію загальної статистики відповідей та можливість перегляду деталізованих звітів або окремих відповідей студентів тощо.

Поширеними в умовах дистанційного навчання є хмарні сервіси. Зокрема, сервіс Google Диск надає можливості створення багатофункціонального користувацького середовища, надзвичайно продуктивного та зручного для студентів та викладачів.

Переваги використання в освітньому процесі: усі інструменти безкоштовні; не потребує встановлення; підтримується всіма операційними системами та клієнтськими програмами; доступ до всіх інструментів Google Диск з одного облікового запису; можливість працювати колективно синхронно чи асинхронно, разом із студентами редагувати, переглядати або коментувати документи; можливість контролювати процес роботи студентів, не відволікаючи їх; можливість інтерактивної перевірки робіт здобувачів; створення спільного сховища даних; опублікування робіт студентів з правами обмеженого доступу (тільки певним користувачам); можливість швидко збирати та аналізувати інформацію, створювати опитування, тести, розробляти діаграми та схеми; цілодобовий вільний доступ до матеріалів.

Для проведення різних опитувань, тестів застосовуються Google Форми. Цей інструмент дозволяє розробляти анкети, тести: створювати форми, готувати завдання, обрати типи відповідей. Педагог може проводити опитування з теми та з'ясувати, наскільки добре студенти її засвоїли, проаналізувати власну роботу.

Для самостійної роботи сучасні студенти мають доступ до великого обсягу відомостей у мережі Інтернет. Широко використовуються ресурси

Вікіпедії, електронні тлумачні, фахові енциклопедії, словники, статті з періодичних видань, матеріали конференцій та семінарів, персональні сайти авторів (педагогів, дослідників та ін.), електронні фахові журнали, електронні архіви та електронні бібліотеки, оцифровані версії навчальних посібників, електронні посібники, програми курсів, офіційні документи тощо.

Одним із засобів швидкого доступу до якісних електронних освітніх ресурсів є інституційні репозитарії наукових установ та навчальних закладів. Вони, як особливі електронні бібліотеки, значно підвищують рівень надання бібліотечних послуг, а саме:

- сприяють ефективному доступу до наявних електронних інформаційних ресурсів у мережі Інтернет, насамперед до бібліотек та періодичних видань, а також до зарубіжних електронних ресурсів;

- забезпечують якісно новий рівень задоволення інформаційних потреб студентів та науковців завдяки використанню новітніх бібліотечно-інформаційних технологій (кількість доступних інформаційних джерел, ступінь їх релевантності, актуальність, повнота й оперативність отримання інформації).

Матеріали, опубліковані в інституційному репозитарії наукової установи, поєднують переваги мережевого ресурсу та традиційного видання, де статті ретельно підібрані, упорядковані, і містять об'єктивні результати досліджень. За даними реєстру в Україні створені та функціонують інституційні репозитарії у півсотні наукових установах та навчальних закладах. Вони є ефективним засобом поширення наукових статей. Лідером за кількістю посилань на ресурс є архів наукових фахових видань на сайті Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

На сьогоднішній день в освітній практиці використовуються нові формати навчальних ресурсів – подкаст, відеокаст, цифрова розповідь (сторітеллінг), інфографіка, динамічна програма, QR-коди, ментальні карти та ін. Вони мають низку переваг у порівнянні з традиційними електронними підручниками, презентаціями та відеолекціями:

- використовуються не тільки викладачем для створення навчальних ресурсів, а й студентами для представлення навчальних і наукових результатів;

- пристосовані для мобільного навчання (через застосування мобільних пристроїв);

- для їх створення використовується хмарний інструментарій.

Застосування навчальних матеріалів в перерахованих форматах, як показує досвід, активізує навчальну діяльність студентів, підвищує інтерактивність і ефективність навчальної діяльності.

Поширеною інформаційною технологією в освіті на сьогодні є МООС (mass open online courses) – масові відкриті онлайн-курси. Це одна з найпопулярніших і найбільш перспективних тенденцій у світовій освіті. Цю технологію розглядають як новий формат онлайн-навчання. МООС надають можливість безкоштовно вивчити будь-який предмет або дисципліну в зручний для слухача час і в комфортному темпі. Першим у цьому напрямі виступив Массачусетський технологічний інститут, який виклав у вільний доступ у мережі 3,5 тисячі курсів. Згодом, аналогічно зробили інші провідні ЗВО світу (Стенфорд, Гарвард, Університет Джона Хопкінса та ін.). Як зазначають дослідники [27], технологія МООС забезпечує:

- розширення демократичності освіти – елітні університети стають відкритими для всіх;

- автори курсів – кращі викладачі провідних університетів;

- вільний доступ до навчальних курсів – створення відкритого освітнього простору;

- доступ до навчальних матеріалів, їх спосіб представлення, процес контролю та оцінювання стають більш досконалими – реалізується модель навчання студентів XXI століття.

На даний час у світовій освітній практиці функціонує низка МООС-платформ, на яких розміщені ресурси з багатьох навчальних дисциплін – Coursera, MIT Open CourseWare, EdX, Khan Academy, Codecademy, UMass

Boston Open Courseware, Udacity та ін. Труднощі для вітчизняних педагогів і студентів полягають у тому, що переважна більшість ресурсів на цих платформах англomовні. Серед україномовних MOOC варто відзначити:

- Prometheus (перший та найбільший проєкт безкоштовної освіти в Україні). Тут можна самостійно і безкоштовно вивчити деякі курси і здобути сертифікат про їх успішне завершення;

- ВУМ on-line. Ця платформа пропонує курси від провідних викладачів бізнес-шкіл, громадського сектору, практиків з бізнесу та соціальної сфери, сформовані з відео-лекцій, практичних завдань та контрольних запитань (для перевірки набутих знань). Тематики навчальних курсів пов'язані з персональним розвитком та реалізацією власного потенціалу, розумінням побудови та діяльності відкритого суспільства і його формування в Україні.

Використання проаналізованих технологій навчання у вищій школі сприяє більш ефективній професійній підготовці майбутніх фахівців.

ВИСНОВКИ

Отже, з'ясовано суть термінів «технологія», «педагогічна технологія», «освітня технологія».

У найбільш загальному розумінні технологія – це сукупність знань про способи і засоби обробки матеріалів. Технологічний процес завжди передбачає певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів. Освітні технології забезпечують загальну стратегію розвитку єдиного державного освітнього простору. Педагогічна технологія відображає тактику реалізації освітніх технологій і вибудовується на знанні закономірностей функціонування системи «педагог – матеріальне середовище – учень» в певних умовах навчання (індивідуальне, групове, колективне). Їй притаманні загальні риси і закономірності реалізації навчально-виховного процесу, незалежно від того, при вивченні якого конкретного предмету вони використовуються.

В сучасній вищій школі у процесі підготовки фахівців широко використовуються такі технології навчання: проблемного навчання, особистісно-орієнтована технологія навчання, технологія групової навчальної діяльності, технологія навчання як дослідження, проєктивні технології, інтерактивні технології, інформаційні технології, технологія концентрованого навчання, кейс-технологія та ін.

Упродовж останніх років особливого поширення набули Інформаційні освітні технології, які використовують спеціальні програмні і технічні ресурси (кіно, аудіо- і відео-засоби, комп'ютери, телекомунікаційні мережі) для роботи з інформацією. Зазначені технології надають нові можливості передачі знань (у діяльності педагога), сприйняття знань (у діяльності студента), оцінки якості навчання і, безумовно, всебічного розвитку особистості майбутнього фахівця в навчальному процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології . К.: Академвидав. 2004. 352 с.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. М.: Педагогика. 1989. 192 с.
3. Насімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: навчальний посібник . К. : Видавничий центр «Просвіта». 2000. 386 с.
4. Падалка О.С. Педагогічні технології. К.: Укр.енцикл., 1995. 252 с.
5. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, П.М. Воловик та ін. К.: ВІПОЛ, 2001. 502 с.
6. Педагогічні технології: навч. посіб. / М.М. Чепіль, Н.З. Дудник. К.: Академвидав. 2012. 224 с.
7. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. К.: Академвидав, 2006. 352 с.
8. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. К.: А.С.К.. 2002. 135 с.
9. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К.: А.С.К., 2004. 192 с.
10. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: [метод. пособие]. М.: Высш. шк. 1991. 207 с.
11. Воровка М.І. Ділова гра як засіб підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2007. 20 с.
12. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2 видання / За заг. ред. І.Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
13. Сигачёва Н.А. Подготовка будущих менеджеров к иноязычному деловому общению средствами концентрированного обучения: дисс... канд. пед. наук: 13.00.08. М. 2007. 168 с.

14. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения. Т.1. М.: Педагогика. 1982. 333 с.
15. Блонский, П. П. Память и мышление. Избранные педагогические и психологические сочинения, Т.2. М.: Педагогика. 1979. 341 с.
16. Герbart П. Ф. Избранные педагогические сочинения. Т.1. М.: Учпедгиз. 1940. 292 с.
17. Ухтомский, А. А. Доминанта. СПб.: Питер. 2002. 448 с.
18. Пижурин П. Ритмы познания. Учительская газета. 1997. № 44. С. 18.
19. Шетинин М. П. Объять необъятное : записки педагога. М.: Педагогика. 1986. 171 с.
20. Столяренко, Л. Д. Психология управления : учеб. Пособие. Ростов- н/Д: Феникс. 2005. 512 с.
21. Marsh C., Willis G. Curriculum: Alternative Approaches. Ongoing Issues, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey. 1995. 380 p.
22. Gleitman G. The process of the activation of the education in Universities. New York: Longmann & Sons, 2007. 242 p.
23. Jarvinen A. Promoting professional development in Higher education through portfolio assessment. Assessment and Evaluation in Higher Education. 2006. Vol.31. Issue 3. P. 28 – 35.
24. Bhargave P., Patel V. Academic portfolio in the digital era. Journal of Digital Imaging. 2015. 28(1). P. 10 – 17.
25. Ken Zeichner, Susan Wray. The teaching portfolio in USA teacher educational programs. Teaching and Teacher Education. 2001. Vol. 17(5). P. 613 – 621.
26. Burns C. Teaching portfolio and the evaluation of teaching higher education. Studies in Educational Evaluation. 1999. №25. P. 131 – 142.
27. Сакоян А. MOOC: революция в мире образования. URL: <http://polit.ru/article/2013/05/30/mooc>.

Козубовська І.В., Повідайчик О.С.

Інноваційні технології підготовки фахівців вищої школи

(для аспірантів і магістрів)

Навчально-методичне видання

В авторській редакції

Підписано до друку 4. 01. 2021. Формат 60x84/16.

Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 2.

Наклад 100 прим. Віддруковано на різнографі.

Видавництво УжНУ «Говерла»

88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.

*Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців
виготівників, і розповсюджувачів видавничої продукції*

Серія Зт №32 від 31 травня 2006 року